

A drogfüggőség fogságában és a személyiségzavar csapdájában

Kísérlet egy nem rehabilitálható férfi lelkigondozására

A szerző arra vállalkozott, hogy munkahelyén, a Rév Szenvedélybeteg-segítő Szolgálatnál lelkigondozói szemlélettel és spiritualitással gondoz egy kettős diagnózisú klienst, aki évtizedek óta szenvedélybetegsége és pszichiátriai betegsége csapdájában vergődik. Szenvedélybetegsége megakadályozza pszichiátriai betegsége kezelését, kezeletlen pszichiátriai betegsége pedig fenntartja szerhasználatát. Kettős diagnózisából fakadóan sem az egészségügy, sem a szenvedélybeteg-ellátó rendszer nem tud hatékonyan segítségére lenni. Az egészségügyi ellátásból kiszorult, megpróbálkozott már az ország csaknem összes drogrehabilitációs intézetében való felépüléssel. Mind ez ideig eredménytelenül. A munkaerőpiacon semmi esélye, mivel rehabilitációra szorulna, pszichiátriai betegsége miatt viszont nem rehabilitálható. Lelkigondozói kísérésének nagy kérdése, hogy az ilyen, emberileg reménytelennek tűnő helyzetben a lelkigondozó a maga módszerével, eszközeivel hozzá tud-e járulni a kliens életminősége javulásához, a „spirituális térben” történhet-e olyan segítő beavatkozás, amelyet sem az egészségügy, sem a szociális-rehabilitációs rendszer nem tudott eddig nyújtani. A helyszín egy magyarországi nagyváros.

Kulcsszavak: személyiségzavarok, drogfüggőség, agresszió, marginalizáció.

PSZICHIÁTRIAI ÉS ADDIKT BETEG A LELKIGONDOZÁSBAN

Munkahelyemen tizennyolc év óta művelem a segítőkapcsolat keretében megvalósuló segítőbeszélgetést, amelyet szakmai koncepciónk szerint kezdetben pszichoszociális tanácsadásnak neveztünk, majd a szakmai képzés átalakulása után kiegészítettünk az addiktológiai konzultáció elméletével. Amikor a mentálhigiénés lelkigondozói képzésben jegyzőkönyveket kellett írunk és feldolgoznunk, két körből is fogadtam klienseket: a Révből szenvedélybetegeket, a templomi közösségből pedig jellemzően nem szenvedélybetegeket. Szenvedélybetegekkel folytatott lelkigondozói beszélgetésből készült jegyzőkönyvek kapcsán kezdetben azt a kérdést tettem fel oktatóimnak és csoportársaimnak, hogy a szenvedélybeteg-segítő kompetencia (és az annak megfelelő beszélgetésvezetés) összeegyeztethető-e a lelkigondozói beszélgetésvezetés módszertanával. A gyakorlat megerősített abban, hogy alapvetően a kettő nemhogy nem zárja ki egymást, hanem növelhetik is egymás hatékonyságát. Az addiktológiai segítőbeszélgetésbe beépíthetők a lelkigondozói beszélgetés sajátos értékei (elsősorban a spirituális dimenzió, a spirituális reflexió, az imádság, a vallásos közösség támogatása), a szenvedélybeteggel folytatott lelkigondozói beszélgetést pedig sokszor az addiktológiai vonatkozású szakszerű beavatkozás viszi előre. A magam tapasztalatából, valamint a jegyzőkönyveim feldolgozása során kapott segítség alapján – a magam felelősségére és saját használatomra – az alábbi fő munkahipotézist állítottam fel. Egy szenvedélybeteggel folytatott lelkigondozói beszélgetésben még fontosabb a keretek szigorúan következetes meghatározása és betartása, betartatása, mint nem szenvedélybetegekkel

folytatott beszélgetésekben, továbbá kicsit másként működnek a konfrontáció technikái. A szenvedélybeteg tagadása, hátrítása miatt – teherbíró kapcsolat megléte esetén – gyakrabban és a klasszikus lelkigondozói beszélgetéshez képest korábban sor kerülhet konfrontációra. Kicsit leegyszerűsítve, és a Carkhuff–Gazda-modell terminológiájával élve: szenvedélybeteggel folytatott lelkigondozói beszélgetésben – feltéve, hogy a rogersi triád teherbíróan és kipróbáltan hat – a konfrontáció már a második szinten is gyakran megjelenik.¹ A régi és új szakmai kompetenciáim összeegyeztetésére alkotott munkahipotézisem felállítása során felmerült bennem, hogy egyszer választ kell adnom arra a kérdésre, hogy miben különbözik a szenvedélybeteggel folytatott addiktológiai konzultáció és a lelkigondozás célja, és arra a kérdésre, hogy melyiknek mik az „eredményességi” kritériumai.

ELŐZETES DILEMMÁK, KOCKÁZATOK

Három dolgot kellett átgondolnom, mielőtt vállaltam kliensem lelkigondozását, s az alábbi körülmények miatt kellett gondosan megterveznem erőforrásaimat.

1. Személyes érintettségem és elfogultságom: már régóta tudatosítanom kellett, hogy Sándor sorsa nem közömbös számomra, és pozitív elfogultsággal viseltetek iránta. Egyrészt a gyermekvédelemben szerzett tapasztalataimból tudom, hogy a hozzá hasonlókkora, valójában leküzdhetetlen hátránnyal indulnak az életben. Másrészt Sándor helyzete és sorsa nagyon emlékeztet egy távolabbi családtagomra, aki nagyon tehetséges főiskolai hallgató volt, s minden esélye megvolt egy sikeres életkezdsre, amikor zavaró jelenségek kezdtek mutatkozni a viselkedésében, majd egy akut pszichotikus epizódot követően személyiségzavart diagnosztizáltak nála. Az életesélyek ilyen drasztikus megváltozását hozzátartozóként magam is nagyon megterhelőnek éltem át, és a mai napig látom, mennyi küzdelemmel tudja csak felszínen tartani magát az, aki ezzel a hátránnyal küszködik.
2. Terhelt, ambivalens segítőkapcsolat: Sándor 2001 körül feltűnt már a Révben. Többnyire csak tűcsere-szolgáltatásunkat vette igénybe, amire általában elvonásos állapotában került sor. Amikor nem anyagozott, akkor sem fogadta el a segítőkapcsolatot, inkább csak „használni” akarta az intézményt: tisztálkodott, amikor kitiltották a hajléktalanelátásból, étkezett, amikor kitiltották a népkonyháról, kéregetett. Ezt az – intézményeket egymás ellen kijátszó – működésmódot viszont nem tudtuk támogatni, ami sok konfliktushoz vezetett. Kezelhetetlen agressziója miatt több alkalommal mentőt, rendőrt kellett kihívunk hozzá. Ez az ambivalens korábbi segítői kapcsolat is dilemmát okozott nekem, amikor döntenem kellett, hogy vállalom-e lelkigondozói kísérését.
3. Végezetül arra is tekintettel kellett lennem, hogy Sándor rendszeres felbukkanása intézményünkben munkatársaim körében is félelmet, feszültséget kelthet, és kollégáimra való tekintettel ennek a helyzetnek a kezelésére is fel kellett készülnöm.

A fentiek miatt kezdettől fogva elhatároztam, hogy folyamatos szupervízió mellett folytatom Sándor lelkigondozását, továbbá figyelek arra, hogy munkatársaim team-szupervízió

1 Vö. M. FERRIS: *Együttérzés. Lelkigondozói és lelkivezetői alapismeretek keresztény segítőik számára*, Semmelweis Egyetem – Párbeszéd (Dialógus) Alapítvány, Budapest, 2010, pp. 12–15.

keretében kapjanak segítséget annak a megterhelésnek a feldolgozásában, melyet lelki-gondozottam intézményünkben való folyamatos jelenléte okozhat.

PSZICHOPATOLÓGIAI HÁTTÉR ÉS MEGKÖZELÍTÉS

Sándort a Megyei Kormányhivatal Rehabilitációs Szakigazgatási Szerve („Szakértői Bizottság”) egészségi állapotának ötvenszázalékos károsodása miatt C2 kategóriában rokkanttá nyilvánította, így jelenleg is kap havi 46 600 forint rokkantsági ellátást. Az ellátás folyósítása szempontjából ezt privilegizált helyzetnek is tekintheti. Az igazi nehézséget az okozza számára – és segítői számára is –, hogy a bizottság összefoglaló véleménye szerint „...egészségi állapota alapján tartós foglalkozási rehabilitációt igényel, azonban [...] egyéb körülményei miatt foglalkozási rehabilitációja nem javasolt”.

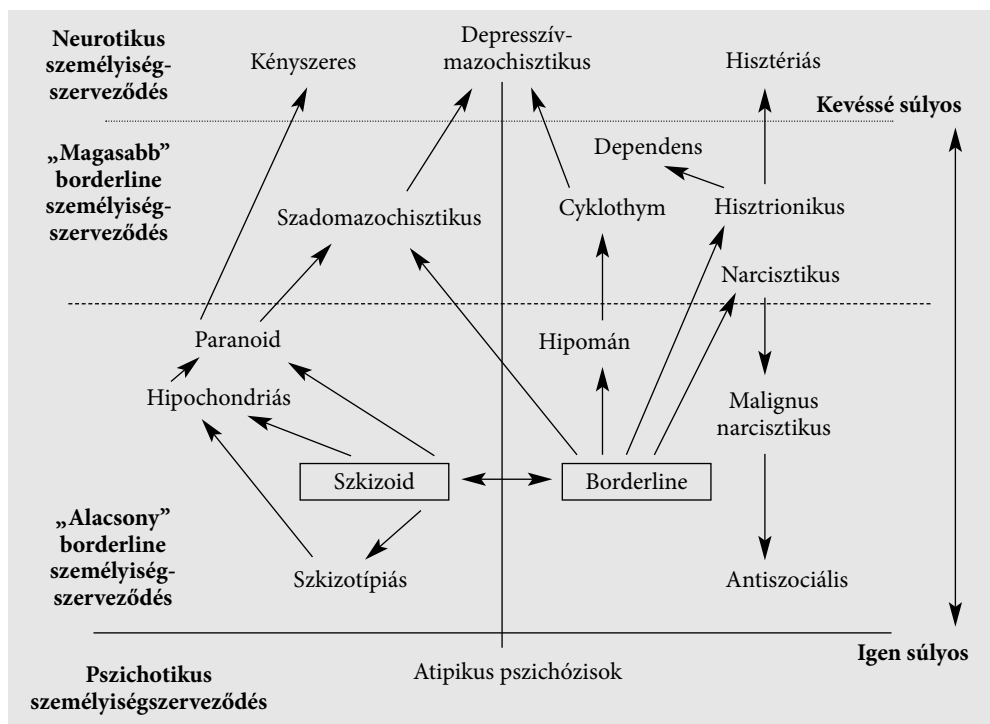
Sándor élettörténete eddig igazolni látszik ezt a szakértői véleményt: az elmúlt tizenöt évben végigjárta az ország csaknem mindegyik drogrehabilitációs intézményét, de néhány napnál, legfeljebb egy-két hétnél hosszabb időt sehol sem töltött, mert mindenütt „*idegesítették az emberek*”, emiatt szóváltásba, verekedésbe „*keveredett*” (az intézményi visszajelzések alapján kezdeményezett), ezért elbocsátották. Ezekben a kudarcokban bizonynal szerepet játszott a kellő motiváció hiánya is, de mélyebb okát is látom: közösségi rehabilitációra szorulna, de személyiségzavara miatt képtelen értékelhető időt közösségben tölteni, mert az antiszociális személyiség „a pszichiátriai osztályon úgy viselkedik, mint róka a tyúkketrecren”.²

Hasonló okok miatt korrekt pszichiátriai kivizsgálására sem került sor soha. Egészségügyi dokumentációjában a legkülönbözőbb diagnózisok szerepelnek. A számomra is tapasztalható és releváns tüneteket összevettem az egészségügyi dokumentációban leírtakkal, s ezek az információk együttesen segítettek Sándor személyiségének megértésében, bizonyos értelemben viselkedésének prognosztizálásában. A diagnosztikus kritériumok átgondolásától azt reméltem, hogy jobban megértem Sándor szubjektíven megélt szenvedéseit, tehetetlenségét, korlátait. A diagnózisok alapos tanulmányozása során szem előtt tartottam, hogy nincs pszichiátriai kompetenciám, de a személyiségzavarok alapvető jellemzőivel a mentálhigiénés szakembernek is szükséges tisztában lennie, mivel a személyiségzavarok „a mentálhigiénés munkát és annak eredményét befolyásolhatják, és a segítőknek, ha előtte rejtve maradnak, komoly akadályt és szenvedést okozhatnak”.³ Fontosnak tartottam, hogy megismerjem az egészségügyben lecsapódott tapasztalatokat, hiszen a mentálhigiénés képzett szakemberek „a kliens helyzetét, problémáit több diszciplína területéről származó háttértudásuk segítségével *több szempontból és tágabb keretbe ágyazottan* képesek szemlélteni. A választható egyéb segítségnyújtási lehetőségek szélesebb tárházát ismerik, s jobban ki tudják használni a *társszakmákkal való együttműködés* lehetőségeit a személyiségzavarban szenvedő személyek rendszerint sokszálú problémáinak megoldásában.”⁴

2 BUDAVÁRI Á.: Személyiségzavarok, in FÜREDI J. – NÉMETH A. – TARISKA P. (szerk.): *A pszichiátria magyar kézikönyve*, Medicina, Budapest, 2003, p. 481. ■ 3 Harmatta János előadása nyomán: SE Mentálhigiéné Intézet, 2010. január 6. ■ 4 RATKÓCZI É.: *Életesemények lelki zavarai*, Semmelweis Egyetem – Párbeszéd (Dialógus) Alapítvány, Budapest, 2010, p. 110.

Sándor fontosabb diagnózisai egészségügyi dokumentációjának időbeli sorrendjében:
 Legkorábbi diagnózisa huszonegy éves korából:
 F60.3: érzelmileg labilis személyiségzavar, ezen belül F60.31: borderline típus.
 Pár év múlva:
 F60.3: érzelmileg labilis személyiségzavar – ezen belül F60.30 impulzív típus.
 Harmincéves kora körül kapta az
 F60.20: disszociális személyiségzavar diagnózist. Majd további diagnózisai következnek:
 F63.80: egyéb szokás- és impulzuskontroll-zavarok.
 F43.20: alkalmazkodási zavarok.
 F60.80: egyéb specifikus (meghatározott) személyiségzavar.
 F29: nem organikus pszichózis.
 G21.10: egyéb drog (gyógyszer) okozta parkinsonizmus.

O. Kernberg: Személyiségzavarok klinikai összefüggései

A kliens súlyos személyiségzavara miatt a változó pszichiátriai diagnózisok érthetők, hiszen a beteg minden vizsgálat alkalmával más oldalát mutathatja. Lelkigondozóként azonban a számomra szinte áttekinthetetlen diagnózisokat és a diagnosztikus kritériumok sokaságát nyomasztónak élttem meg. A lelkiigondozói képzés során pszichopatológiai tanulmányaim azonban egy új szemponttal siettek segítségemre. Ráláttam, hogy a diagnózis

felállítása a klinikai gyakorlatban sem egyértelmű, és gyakran önellentmondásokkal terhelt. „Tökéletes, minden igényt kielégítő és minden nehézséget feloldó osztályozás elképzelhetetlen. A személyiségek, illetve személyiségzavarok osztályozása *dimenzionális* vagy *kategoriális* rendezőelvek alapján lehetséges.”⁵ Így előfordulhat, hogy a diagnosztikus kritériumok teljesülése esetén ugyanaz a személy több típusba is besorolható. A DSM diagnosztikai rendszer személyiségkategóriáinak áttekintése után azt a munkahipotézist állítottam fel, hogy Sándor személyiségjellemzőit, illetve személyiségzavarának legfontosabb kritériumait az úgynevezett B csoportba („dramatikus személyiségek”) sorolt zavarok között kell keresni, amelyek közös vonása a belső problémák interperszonális térben való látványos megnyilvánulása (szélsőséges indulati reakciók, kapcsolati konfliktusok, agresszív, önagresszív cselekmények, normasértő viselkedés. Ebbe a csoportba taroznak az antiszociális, a borderline, a narcisztikus és a hisztrionikus személyiségzavarok.

Kernberg személyiségdiagnosztikai rendszere megerősített abban, hogy Sándor kísérésében a személyiség szerveződés alacsony borderline szintjére sorolható borderline, antiszociális személyiségzavarra érdemes koncentrálnom, problémái ebben a „mezőben” ragadhatók meg leginkább.⁶

Ilyen irányú tájékozódásomban némi biztonságot jelentett, hogy a Kernberg-féle besorolás megfeleltethető a DSM klasszifikáció B csoportjának.

A magam számára az alábbiakban foglaltam össze a legfontosabb pszichopatológiai tudnivalókat Sándor kíséréséhez a Kernberg által kiemelt szerkezeti sajátosságok alapján:

1. Az éretlen, elérhetetlen követelményeket fenntartó „szadisztikus” és hiányos szerkezetű *felettes én*, amelyhez integrációjának súlyos hiányossága járul.
2. Az *énfunkciók éretlensége*, így a *hasítósos védekezés dominanciája*, valamint bizonyos személyiségbeli képességek – *szimbolizáció, önreflexió, impulzuskontroll, feszültségtűrés* – gyengesége.
3. *Éretlen belső tárgykapcsolatok* az ennek megfelelő éretlen, infantilis kapcsolati viszonyulásmódokkal. A felettes én zavara és az énhez való integrálatlansága a büntudatérzésre, önkritikára való képesség csökkenésében vagy hiányában, a kivetített büntudat és hibáztatás miatt paranoid élményekben, súlyos esetben antiszociális viselkedésben nyilvánulhat meg. Az ilyen emberek másokról alkotott képzei szélsőségesek, interperszonális kapcsolataik súlyos zavarokat mutatnak. Fokozottan veszélyeztetik őket a függőségek. Bár énhatáraik általában megtartottak, bizonyos körülmények között – kémiai anyagok vagy stressz hatására – elveszíthetik realitáskontrolljukat és énhatáraikat, s *rövid, átmeneti pszichotikus állapotok alakulhatnak ki náluk*. Tartós pszichotikus állapotok nincsenek.

Átnéztem Sándor egészségügyi anamnéziseit abból a szempontból, hogy kezelése során milyen szubjektív élményekről, megélésekről számolt be, valamint próbáltam képet alkotni magamnak arról, hogyan látja a környezetét, amikor szerinte egy „kicsit balhézik”. Részletek egymást követő anamnéziseiből:

„OMSZ rendőri kíséréssel szállítja SBO-ra. Ma a háziorvosi rendelőben agresszíven viselkedett, mondván, hogy »elvágja a torkukat«. Elm. szerint két napja nem használt drogot.”

5 Uo. p. 40. ■ 6 Harmatta János idézett előadása nyomán.

„...OMSZ szállítja SBO beutalóval, rendőri kísérettel, mivel az SBO-n fenyegetőzött. Megelőzőekben kristályt használt, de már két napja nem használt drogot, emiatt feszült. Elmondása szerint »para« érzései vannak, ilyenkor nem tudja kontrollálni magát. Segítséget szeretett volna kérni, de nem kapott, ettől lett indulatos.”

„...elmondása szerint naponta kristályt használ, fél, »üldözési mániám van«, kilátástalannak látja a helyzetét, meg fog halni – mutatja karján a tűszúrások szeptikus nyomait. Gyűlöli az embereket, »ki kéne irtani valamennyit«...”

„...elmondása szerint saját maga hívott mentőt [valójában a családsegítő szolgálat biztonsági őre hívta ki a mentőt és a rendőrséget Sándor fenyegetőzése, artikulálatlan üvöltözése miatt – M. F.] remegés, beszédzavar miatt. Kezdetben normálisan beszélt, majd nyelvét többször kiöltötte, visszahúzta, közölte, hogy nem kap levegőt, majd hirtelen megszűntek a panaszai. Elmondja, hogy kristályt használ, le szeretne állni. Jelenlegi panasza, hogy hol jobban beszél, hol nehezebben, nyelvért hol kiölti, hol nem, feszült, úgy érzi, hogy követik, meg akarják ölni. [...] Elbocsátása nehézkesen, biztonsági szolgálat igénybevételével volt csak kivitelezhető. A javasolt gyógyszeres th.-át nem fogadta el.”

ADDIKTOLÓGIAI HÁTTÉR ÉS MEGKÖZELÍTÉS

A továbbiakban több évtizedes politoxikomán életvitele s jelenleg is érzékelhető és egyre súlyosbodó szerfüggősége miatt arra fókuszálok, hogy milyen pszichoaktív anyagokat használ Sándor, illetve a használt szer milyenné változtatja.

Jegyzőkönyvrészlet 2015. január végéről, amikor Sándor több botlást és megcsúszást követően hosszabb visszaesés után volt.

Lelkigondozó 1.: Eddig keveset beszélünk az anyagról, mert mindig „helyzet volt”, krízist kellett megoldani. Sokáig úgy tűnt nekem, hogy nem az anyagozás a fő gondja, hanem inkább az élet. Most úgy látom, egy kicsit ezzel is kellene foglalkoznunk, mert ami karácsonytól történik, az már több mint botlás, megcsúszás. Emlékszem, régen sokat beszélgettünk a szipus korszakáról. Sok mindent megértettem abból, hogy miért volt jó magának a szipu. Sokat mesélt az álmairól: arról, hogy milyen nagy tervei voltak olyankor, milyen hatalmasnak, sikeresnek álmolta magát. Sokszor álmodott a „jó” anyukájáról. Arra is emlékszem, amikor sokáig heroint használt. Akkor megegyeztünk abban, hogy igazából csak „ki akart szállni”, nem bírta az Anikóval való együttélést, Panni születését. Az anyag segítette abban, hogy „ne legyen”, hogy „ne fájjon” az élet.

Sándor 1.: Hát igen, mindig mondtam, hogy a heroin a legjobb fájdalomcsillapító az élet ellen. Olyan nyugis voltam, mint anyám hasában.

Lelkigondozó 2.: Én is emlékszem erre a találó mondására. Akkoriban kevesebb volt a balhé, inkább kivonta magát a forgalomból. Mit ad most az anyag, egyáltalán mit használ?

Sándor 2.: Hát, Feri bácsi is tudja, hogy ezt most nehéz megmondani. Tulajdonképpen kristályt használok, vagyis inkább cukrot.

Lelkigondozó 3.: Heroint? (Csodálkozva, hitetlenkedve, mivel régebben a heroint hívták cukornak.)

Sándor 3.: Á, dehogy! Itt most a kristályt... szóval most nem kristály, hanem cukornak hívják. Olyan eszméletlen bűdös barna gyurma. Nem igazi amfi, nem is mefedron, de

olyasmi. A börtön előtt rendesen nyomtam az amfetamint, akkor még lehetett a városban rendes speedet kapni.

Lelkigondozó 4.: Rendes speedet?

Sándor 4.: Igen. Azt szerettem. Amikor betéptem, én voltam a király. Nem féltam, tisztán tudtam gondolkodni, erős voltam, féltek tőlem. Én voltam a helyi Rambo! (*Felnevet, majd elkomorul.*) Sokkal kevesebb volt a para meg minden, mint most.

Lelkigondozó 5.: A mostani anyag nem olyan jó. Több a para meg minden.

Sándor 5.: Hát igen. Többször bemenekültem az orvoshoz, meg a kórházba is bekérdezkedtem, mert azt hittem, hogy megölnek. Tudtam persze, hogy nem így van, de olyankor hiába tudom, mert a parát érzem. Nem voltam normális. Meg úgy érzem, hogy a fogcsikorgatás miatt szétesik az állkapcsom. Régen is volt, de nem így! Maró, bűdös szaga van, meg szétégeti a vénámat. Szűrés után tűzcsík fut végig az eremen, utána egész hosszan kékes-lilás foltok jelennek meg. Jobb cuccot szeretnék, de most ez van. Ezzel nem lehet leállni. Volt olyan nap, hogy tizenötösör, nem, hússzor is nyomtam. Azonnal kell, nem lehet kibírni. Örjögök, ha nincs több. Rosszul vagyok tőle, néha úgy érzem, el is ájulok, meg a kezemmel keresgélek magam körül, de nem tudom, hogy mit. Éjjelente meg gyakran leizzadok tőle. Azt tudom, hogy többen meghaltak már tőle.

Lelkigondozó 6.: Nagyon sok hátrányát érzi a szerhasználatnak.

Sándor 6.: Nem jó anyag ez. Annyi bajom lett már belőle. Olyankor nem vagyok beszámítható. Biztos, hogy van benne kristály meg mefedron, de van benne valami más is.

Lelkigondozó 7.: Az ára alapján mi lehet?

Sándor 7.: Ezer forintért kapok egy adagot, kb. egyharmad gramm. Háromezerért megkapok egy grammot.

Lelkigondozó 8.: Ez alapján lehet amfetamin meg mefedron is.

Sándor 7.: De nagyon szennyezett lehet. Próbáltam szívni meg szippantani, de nem megy, csak szűrni lehet. Amúgy jól oldódik, de az a maró szag meg a tűzcsík, az biztos a szennyeződés miatt van. Néha nincs se gyurma, se por, akkor tablettát veszek.

A vele folytatott korábbi konzultációs munkám során tapasztaltam, hogy meglehetősen pontosan be tudta azonosítani a szükségleteit, amelyek kielégítését a szertől várta. Meglepően jól le tudta írni a belső jutalmazást is, amit a szerhasználat következtében átélt. (A szípu jól irányítható, boldogságot adó álmod hozott, a tiszta speed energetizálta, növelte az éberségi szintjét, önbizalmát, grandiózus, gigantomán érzéseit, a heroin segítette a problémákat elkerülő magatartásban.) Régebben egyfajta tudatosságot éreztem a szerhasználatában, amit most nem látok. Egyedül az agresszív késztetéseinek a fokozódását tudja megragadni. Ennek érzi a hátrányait, de előnye is származik belőle (*„olyankor nagyon erősnek érzem magam, szét tudnám verni a világot, látom, hogy nagyon félnek tőlem”*).

A beszélgetésből arra következtetek, hogy stimulánsokat és katinonszármazékokat (mefedron, pentedron), valószínűleg ezek erősen szennyezett keverékeit használja. Ezt a feltételezést alátámasztják a helyi drogszcénáról és drogiacsról rendelkezésre álló ismereteink is.

A LELKIGONDOZÁS FOLYAMATA

1. A kliens bemutatása, a találkozás közvetlen előzményei

Sándor harmincöt éves férfi, állami gondoskodásban nőtt fel, gyermekkorában nagyon kaotikus és traumatizált volt. Anyja csecsemőkorában brutális módon meg akarta ölni, így került állami nevelésbe, gyermekotthonokban és nevelőszülőknél nevelkedett. A gyermekotthonokra alig emlékszik, kapcsolatai sem maradtak. A nevelőszülőkről rossz emlékei vannak. *„Állandóan ittak, verekedtek. Amikor valaki jött, akkor nekünk, gyerekeknek be kellett bújni az asztal alá. Nevelőanyám fakanállal meg seprőnyéllel vert. A verés elől is az asztal alá bújtunk, de ott is szurkált a seprőnyéllel. Azt hittem sokszor, hogy kiveri a szememet.”* Édesanyjával tizenhat éves korában találkozott egy alkalommal, apjával tizennyolc évesen találkozott először, azóta néhányszor látta az utcán. *„A nevelő elvitt C.-re, mondták, hogy találkozhatok az anyámmal. Azt is mondták, hogy alkoholisták. Azt is tudtam, hogy leszúrta az élettársát, ezért öt évet kapott. Megláttam, tényleg alkoholisták voltak. Nem is tudtam mit mondani neki. Azt kérdeztem tőle, hogy miért akart megölni. Azt mondta, hogy csak jót akart nekem. Apámhoz is elvittek egyszer. Jobb lett volna, ha nem látom. Torzonborz, undorító ember. Néhányszor láttam már az utcán, de nem akarok vele találkozni.”* Nagykorúsága óta K.-n él. Gyakran feltűnik a hajléktalanellátásban, bár időszakosan albérletben, vagy – általában nagyon rövid ideig tartó – társkapcsolatban él. Munkahelye soha nem volt, amikor jó állapotban van, néhány napra alkalmi munkát vállal.

Tizenhét évvel ezelőtt jóképű, barna szemű, kedves, udvarias fiatalember volt. Hamarosan sok segítő szándékú ember és a szociális ellátórendszer „üdvöskéje” lett. Mindenki rajta szeretett volna segíteni. Tizennégy éves korától voltak drogproblémái, de fiatalon kezdetén ez még kezelhető volt. A Kék Kereszt önszolgálati mozgalomba is bekapcsolódott, a református egyházban segítő közösségre talált. Tizenkét évvel ezelőtt egy viszonylag hosszabb párkapcsolatából született Panni nevű lánya, akit az édesanya rendezett körülmények között nevelt. Az anya nem fordult el teljesen Sándortól. Amikor Sándor konszolidáltabb életmódot folytat és szermentes, engedélyezi a kislánnyal való kapcsolattartást. Úgy tűnik, a Pannival való kapcsolattartás az egyetlen motiváló cél Sándor életében.

Hamar megtanulta használni és kihasználni a felé irányuló jó szándékot, jól lavírozott a sok készséges segítő személy és intézmény között. Drogproblémája azonban kezdett elhatalmasodni rajta. Ezen a területen is sok segítséget kapott. Néhány év alatt megjárta az ország összes rehabilitációs intézetét, de sehol sem csinálta végig a terápiát. Amfetaminok használata mellett egyre agresszívabb lett. A mindenki kedvence, aranyos kisfiúból lassan a város legrettegettebb „pszichopátája” lett, akit a segítőintézmények egyre inkább kiszorítottak az ellátásból. Sándor erre még nagyobb agresszióval reagált. A szociális szakembereket rendszeresen fenyegette (gyakori szavajárása az *„elvágom a torkod, megleslek, utánad megyek, megöllek, megölöm a gyereked is”,* stb.), emiatt sokan félni kezdtek tőle. Ez még inkább nehezítette az ellátásokhoz való hozzájutását.

Az évekig tartó verbális fenyegetőzés után Sándor fizikailag bántalmazott egy hivatalos személyt, s emiatt 2013-ban húsz hónap letöltendő börtönbüntetést kapott.

2. A keretek meghatározása, szerződészkötés

Szabadulása másnapján keresett fel. Meghallgattam börtönélményeit, terveit, majd úgy alakítottam a beszélgetés menetét, hogy rálásson arra, hogy a városi szociális intézményekben ellenséges hozzáállás fogadja, a segítők félnek tőle, nem szívesen foglalkoznak vele. Ott fogadták be a hajléktalanszállóra, ahol elkövette a bántalmazást. Az volt a benyomásom, hogy Sándor a börtönben sokat ért, higgadtabb lett. Helyzetét megértette (intellektuális képességei mindig is kiválóak voltak). Első találkozásunkkor kérte, hogy segíts nekik abban, hogy a városban élhető legyen az élete. Elmondtam neki, hogy „beszélgetést” vállalok, és előzetesen megállapodtunk a keretekben. Néhány feltételemet írásba foglaltuk:

1. Sem tőlem, sem munkatársaimtól a konzultáción kívül nem kérhet semmit (mindent megkap valamely segítőintézményben).
2. Nem jöhet hozzám bármikor – krízishelyzetet kivéve –, csak amikor időpontja van.
3. Soha, sehol, senkinél nem járok közben érte, nem kap tőlem protekciót, nem segíték tettei következményeinek az elsimításában.
4. A beszélgetések legfeljebb egy órán át tartanak.
5. Munkatársaimmal ne érintkezzen, csak ha én kérem erre őket.
6. Korábbi gyakorlatunknak megfelelően a pénzt letétbe helyezheti nálam, ezzel segítem a pénz beosztásában.
7. Nem jön éhesen, mert étkezést nem tudok biztosítani neki, de teával meg fogom kínálni.
8. Elfogadja, hogy tanulmányaimhoz jegyzőkönyvet írok a beszélgetéseinkből.
9. Ha agresszív viselkedése miatt nem fogadom, vagy megszakítom a beszélgetést, kaphat új időpontot.

3. „Szeretnék beilleszkedni” (jegyzőkönyv)

A megbeszélte időpontban rendezett állapotban megjelent. Mivel tizennyolc éves korától gondoztam, ragaszkodik a Feri bácsi megszólításhoz, amit én elfogadok. Sándornak szólítottam, magázódunk. Fizikailag rossz állapotban van, sovány, étvágytalan, jelenleg nem használ szert, szeretne tiszta maradni. Láthatóan örül a találkozásnak, ugyanolyan felszabadultan, nyíltan és bizalommal fordul felém, mint börtönbüntetése előtt. Én is a korábbi „atyai jóindulattal” fogadom. Reflektálok magamra, hogy ez nem esik nehezemre, sőt tudatosítanom kell, hogy mellette való pozitív elfoglaltságom semmit sem változott, és (túl?) nagy „segíteni akarás” van most is bennem.

Lelkigondozó 1.: Örülök, hogy pontosan érkezett. (Teával kínálok, néhány mondatot beszélünk arról, mit érzett, amikor az udvarban találkozott a családsegítő néhány munkatársával, akiket korábban ismer. Nem érzem magamon azt a feszültséget és teljesítménynyomást, amit általában érzek, amikor szenvedélybeteg-tanácsadást végzek. Elsődleges célom, hogy bárhogyan is alakul az élete, mellette legyen, kísérem, amíg ő is akarja. Megtanultam a leckét, hogy a lelkigondozásban nem kell megoldani semmit. Ezzel a szabadsággal ülök vele szemben.) Hogy van, hogy teltek az első napok, mi van magával?

Sándor 1.: A M.-i Szeretetszolgálat hajléktalanszállóján lakom, de csak az éjjeli menedékhelyre fogadnak be. Itt a legrosszabbak a körülmények. Szerintem utálnak, csak azért fogadtak be, mert kötelező nekik.

Lelkigondozó 2.: *(Nem szólok, egyetértően bólogatok, tehetetlenül széttárom a kezem.)*

Sándor 2.: Ne is mondja, tudom, erről beszéltünk múltkor. Persze, megérttem őket. Félnék tőlem. A mentoromnak egy volt börtönőrt jelöltek ki. Vagy rendőr? Inkább rendőr. Csak a vezetőhöz, M. nénihez fordulhatok, megmondták, hogy senki mástól ne kérjek segítséget. Úgy, mint itt. Itt is csak Feri bácsi hajlandó foglalkozni velem. Azt hiszem, azt akarják, hogy minél előbb kitilthassanak. Arra várnak, hogy balhézzak, aztán kitiltanak.

Lelkigondozó 3.: Érzi, hogy kemény kézzel bánnak magával. Igazságtalanok is?

Sándor 3.: Nem igazságtalanok. A börtönben megértettem, hogy aki átlép bizonyos határt, annak vége. Ott nincs kegyelem. *(Mintha habozna, hogy folytassa-e. Kicsit kívárok.)* Még nézni is rossz volt... Á, hagyjuk. Gondolom, nem érti, hogy jön ez ide nekem...

Lelkigondozó 4.: A pedofilokra gondol?

Sándor 4.: Honnan tudja, Feri bácsi? Igen. Amikor a pedókat szadizták, mindig eszembe jutott, hogy nekem sem fogják megbocsátani, hogy megvertem az ápolót. Amúgy sem könnyű a börtön után, de nekem itt most...

Lelkigondozó 5.: ...különösen is nehéz. Nehéz viselni a következményeket.

Sándor 5.: Nehéz, de nem annyira, mint amennyire féltem tőle. Ezt fel kell vállalni. Nem tudom visszaforgatni az idő kerekét, nem tudom meg nem történtté tenni. Ez most már hozzátartozik az életemhez. Így kell élnem.

Lelkigondozó 6.: Sándor, ilyen szép mondatot még nem hallottam magától, pedig tizenöt éve ismerem. El tudja fogadni, hogy ami megtörtént, az megtörtént.

Sándor 6.: Tudja, Feri bácsi, a börtönben sok mindent megértettem, amit eddig a rehabilitáción nem. Rohadtul untam a dumákat a felelősségvállalásról. A börtönben megtanultam, hogy ez nem duma. Ha ott valamit rosszul csináltam, nem volt pardon, jött a megtorlás.

Lelkigondozó 7.: *(Hallgatok, mert tudok arról, hogy a börtönben többször súlyosan bántalmazták, emiatt rendszeresen másik cellában helyezték el.)*

Sándor 7.: És nem lehetett elfutni, senki sem foglalkozott a panaszommal, vissza sem üthettem, mert agyonverték volna. Soha nem tudtam várni, hát a börtönben megtanultam. A pszichológusnővel szerettem beszélgetni. De néha heteket kellett várni rá, míg sorra kerültem. De kívártam.

Lelkigondozó 8.: Megtanult valamit, elégedett volt magával. Fejlődött a börtönben, Sándor.

Sándor 8.: De jó, hogy mondja! Már M. néninek is akartam mondani, hogy higgye el, hogy jól tett nekem a börtön, de nem merem, mert azt hittem, hogy azt hiszi, hogy nagyarcú vagyok.

Lelkigondozó 9.: Nekem már a múlt héten is feltűnt, hogy sokat változott. Akkor nem csak a szégyen van?

Sándor 9.: Nem a szégyen a legfontosabb. Aki tudja, hogy miért voltam bent, az előtt úgysem tudom eltitkolni. De azt nem szeretném, ha mindenki megtudná. Aki nem tudja, annak nem kötöm az orrára. Az előbb a családsegítőben a „szocmunkás” ott mindenki előtt *(várakozó kliensek előtt)* kérdezett ki, hogy melyik börtönökben voltam. Legszívesebben pofán vágta volna..., de persze türtőztettem magam.

Lelkigondozó 10.: Ez megalázó volt.

Sándor 10.: Az.

Lelkigondozó 11.: Hogy kezelte?

Sándor 11.: Megpróbáltam hangosan túlbeszélni, elterelni a témát. Rosszulesett, de benyeltem. (Mosolygok rá.) Jól csináltam? Megdicsér?

Lelkigondozó 12.: Jól csinálta. Néha nyelni kell, és ez nem könnyű. (Ezután még arról beszélünk, hogyan jelezhetné vissza legközelebb ezt a rossz érzését a szociális munkásnak, és hogyan fogja megkérni, hogy ne mások előtt beszéljenek a börtönmúltjáról.) Mit vár tőlem, miben számít rám?

Sándor 12.: Igazából csak magára számíthatok. Jó volt, hogy a múltkor feketén-fehéren elmondta, hogy merre hány méter. Hát jó lenne, ha segítene abban, hogy a városban maradhassak. A börtönben a nevelőm javasolta, hogy ne jöjjenek vissza K.-re, a hajléktalanszállások is győzködtek tegnap, hogy a saját érdekemben menjek el a városból. Feri bácsi tudja, hogy én csak itt tudok élni. Sehol máshol nem tudtam megmaradni. Itt kiismerem magam, itt azért vannak olyanok, akikre számíthatok. A lányom is itt van. Szóval itt szeretnék maradni.

Lelkigondozó 13.: Úgy érzi, hogy itt van otthon, és most fél, hogy kiutálják a városból.

Sándor 13.: Kedvezménytel szabadultam, az első balhéra be fognak csukni. Vigyázni fogok, de... Szóval mit kellene csinálnom, hogy minden rendben legyen?

Lelkigondozó 14.: Fél, hogy előbb-utóbb balhé lesz.

Sándor 14.: Miért, maga szerint nem? (Elgondolkodva.) Mindig volt. Mindig idegesítenek, mindig belém köt valamelyik köcsög. Akkor meg elveszítem a fejem.

Lelkigondozó 15.: Magának mindig nehéz volt kijönni másokkal. Azt hiszem, hogy ezt jó szem előtt tartani, amikor az új életét tervezi. A szállón különösen nem könnyű, nagy a zsúfoltság, a többi lakó sem egy matyó hímzés.

Sándor 15.: Ráadásul isznak, anyagoznak. Nekem ez nem jó. De most nincs más. Sok ügyet kell intéznem, nem lehetek az utcán, mégiscsak jobb a szállón.

Lelkigondozó 16.: Akkor érdemes lenne megtartani a helyet, mert sok jó is van benne. Mi segítene magának abban, hogy ne legyen balhé?

Sándor 16.: Jó lenne szobában lenni, hogy ne idegesítsen annyi ember, jó lenne egyedül lenni. De megmondták, hogy nincs hely, ne is álmodjak róla. Persze az sem jó... Az is az agyamra megy...

Lelkigondozó 17.: Ha közösségben van, akkor idegesítik az emberek, ha egyedül van, akkor meg szeretne emberek közé menni.

Sándor 17.: Így van. De ha már jön a balhé, akkor vissza kéne húzódni valahová. Van a „csörgő” mellett egy különálló kis szoba, azt lenne jó megkapni. Szólna az M. néninek, hogy azt megkapjam?

Lelkigondozó 18.: (Ismerem a helyet, az éjjeli menedékhely eredetileg a szálló kápolnája volt, a sekrestyének használt szeparált részről van szó. A korábbi esetkonferencián szoba is került a lehetőség, hogy ez megfelelő lenne Sándornak.) Nem szólok, mert a szállón nekem nincs hatásköröm. Meg is beszélünk, hogy nem tudok protekciót biztosítani magának. De ha úgy gondolja, hogy ott jobb lenne magának, akkor miért nem kéri?

Sándor 18.: Tényleg. Megmondom M. néninek, hogy félek, hogy a tömegben balhé lesz, mert mindig volt, ezért jó lenne nekem, ha lenne egy zugom, ahol magam lehetek. Na látja, ezt kérem magától, hogy találjon ki ilyeneket.

Lelkigondozó 19.: Maga találta ki. Én azt tudom vállalni, hogy szívesen gondolkodok magával együtt azon, hogy mi lenne jó. Most lejárt az időnk. Szeretném, ha a következő beszélgetésig gondolkodna azon, hogy meg mit vár tőlem, miben tudok segíteni.

Értékelés és előretétekintés: Úgy éreztem, hogy kezdeti szabadságomat mindvégig meg tudtam őrizni. Arra számítottam, hogy Sándor a szerhasználattal kapcsolatban fog segítséget kérni, de mivel nem ez történt, el tudtam engedni az előzetesen felépített „gondozási tervemet”, azzal, hogy előbb-utóbb azért rá kell kérdeznem az ezzel kapcsolatos nehézségeire. Távozásakor az volt az érzésem, hogy nem sok minden történt ebben a beszélgetésben, de a jegyzőkönyvírás során rájöttem, hogy a kliens olyan érzései is felszínre tudtak jönni, amelyekre nem készültem. Pozitív meglepetésként ért Sándor felém megnyilvánuló bizalma. Ez bizonynal az évtizedes teherbíró kapcsolatra is épült, és a néhány nappal korábbi tisztázó beszélgetés is biztonságot adott Sándornak. Most különösen erősnek éreztem bizalmát az L4–S4 beszédfordulat után, amikor megtapasztalta, hogy rá tudok hangolódni a börtönményére. (A szakirodalom olvasása nélkül alighanem kihagytam volna ezt a lehetőséget.) A beszélgetés előtt azt gondoltam, Sándor fő problémái a visszaesésétől, a bizalmatlanságtól, esetleg a bosszútól való félelem lesznek. Úgy tűnik, hogy a félelem a bizalmatlanságtól jelen van, de nem az a meghatározó. Meghatározóbb volt a saját magától és attól való félelem, hogy eddigi élettapasztalatának megfelelően előbb-utóbb agresszív konfliktusba fog kerülni a környezetével. Ez számomra Sándor meglepő önismeretéről tanúskodott. A számára elérhető optimális megoldást is megtalálta: tudja, hogy tartósan nem képes elviselni mások közelségét, ugyanakkor az egyedüllétet (krónikus ürességérzés) sem, ezért szeretne magának egy nyugodt zugot kapni, ahová visszavonulhat, de nem túl nagy távolságra a többiektől. (Ezt kérésére később meg is kapta.) Ugyanakkor nem erősíthettem meg abban, hogy így már teljes biztonságban lesz, hiszen a konfliktus lehetősége tulajdonképpen kódolva van abban, hogy Sándornak nem a hajléktalanszállón lenne a helye, a hajléktalanellátás nem kompetens az ő gondozásában, csak jobb híján kap helyet ott. Ez rendszerszintű hiba, amely előbb-utóbb megteremteti azokat a helyzeteket, melyekben a sérülékeny egyén szükségszerűen elbukik. Absztinenciája fenntartásában is rendkívül előnytelen, hogy nem absztinens környezetben van, sőt nagyon magas kockázatú helyzetben, mivel minden (első-, másod- és harmadfokú) trigger egyidejűleg jelen van az életében.⁷

Felszabadítóan hatott rám, hogy – korábbi tapasztalataimmal szemben – nem kért tőlem egyszerre „mindent” (segítsek abban, hogy ne essen vissza, hogy találjon albérletet, munkahelyet, segítsek a pénzbeosztásban). Állandó frusztráló tapasztalata segítőinek, hogy ő a segítségen általában azt érti, hogy „oldják meg helyette”. Ennek ellenére érzem, hogy folyamatosan gyakorolnom kell a segítő „aszkézisést”, hogy a kliens ne tudjon bevonni a mindenható, grandiózus segítő szerepébe. A lelkigondozói kapcsolat kísérő jellege segítségemre lesz ebben.

Ugyanakkor fel kell készülnöm arra, hogy egyre több olyan feladattal fog szembesülni, amelyet nem tud majd megoldani, s arra is, hogy ezekkel hozzám (is) fog fordulni. Nem

7 BODROGI A. – HARANGOZÓ J. – BULYÁKI T. – R. H. FALLON (szerk.): *A közösségi addiktológia kézikönyve*, Ébredések Alapítvány, Budapest, 2014, p. 61.

lehetnek illúzióim nagyon nehéz helyzetét illetően. Esetében legalább két, egyenként is nagyon hátrányos helyzet esik egybe: szembesülni fog a börtönből való szabadulás után jelentkező új életfeladatokkal, s ezzel egyidejűleg az absztinencia tartós fenntartási fázisára jellemző új feladatokkal is.⁸ Az egymás után jövő új kihívásokkal való megbirkózáshoz Sándornak hiányosak a készségei. Nehézségeit fokozza, hogy részben kapcsolatai megszakadása, részben a börtönt követő bizalmatlanság miatt alig érhetők el számára külső erőforrások. Arra készülök, hogy a következő beszélgetésben e problémák közül kerülhet valami a fókuszba. Ugyanakkor szeretném félretenni a szakmai preconcepciómat Sándor kísérése során (ezzel már évekig nagyon sokat próbálkoztam), és igyekszem „csak úgy” mellette maradni. Készülök arra, hogyan tudok majd mellette maradni hittel és reménnyel akkor is, ha a mélységekbe kell(ene) tartanom vele. Ez számomra nagy spirituális kihívás, amit eddig nem igazán tudtam megoldani. Munkatársaim szkeptikusan rákérdeztek, hogy hiszek-e abban, hogy tudok Sándornak segíteni a változásban. Azt válaszoltam, hogy nincsenek illúzióim, de láttunk már néhány csodát. Nem mondtam, de valójában a pástorra gondoltam, aki utánamegy az elveszettnek (vö. Lk 15,4).

4. Nehézségek az agressziókezelésben, szerhasználatban (jegyzőkönyv)

Sándor szabadulása óta eltelt már egy hónap. Az első napokban anyagozott, de nagyon rosszul lett (nyilvánvalóan nem mérte fel a toleranciacsökkenés következményeit), továbbá erős agresszív késztetései támadtak, amiktől nagyon megijedt. Beállt állapotban inkább az utcán töltötte az éjszakát, nehogy észrevegyék rajta a szállón, hogy ismét anyagozott. Azóta tiszta, alkoholt is csak ritkán fogyaszt. Dohányzik, de ezzel most nem akar foglalkozni. A m.-i hajléktalanszállón lakik, ebédet is biztosítanak neki. A városi ellátórendszer intézményei nagyon következetesen betartják a Sándorra vonatkozó megállapodást: minden szervezet csak a megbeszélt szolgáltatást nyújtja neki. Az első hetekben minden szervezet pozitív visszajelzést adott Sándor állapotáról, viselkedéséről.

Nálunk is betartja a kereteket, csak engem keres, kaputelefonon jelentkezik be, megvárja, amíg kimegyek érte és bekísérem. Munkatársaimmal udvarias, ők ennek ellenére gyanakodva méregetik, hogy „vajon nincs-e beállva”. Már három hét óta hetente kétszer jár hozzám. Az első néhány találkozás során még pontosítottuk, hogy mit vár tőlem. Ekkor már a fő kérése az volt, hogy segítsék az absztinencia megtartásában. A korábbi években már számtalan ilyen tárgyú segítőbeszélgetésem volt vele, a visszaesést megelőző tréninget is tartottam már neki. A rehabilitációs intézményekben is nagyon sok mindent tanult már. Ezért úgy gondoltam, hogy nem strukturált visszaesés-megelőzést tartok neki, hanem a korábbi tapasztalataira építve, azokat mintegy felidézve mellette állok, és kísérem. A megbeszélt időpontra pontosan érkezik, megegyezésünk szerint teával kínálom.

Elkigondozó 1.: Megint pontosan érkezett. Jól néz ki. Hogy teltek az elmúlt napok? (Rájövök, hogy nem vagyok teljesen nyugodt, mégiscsak aggódom minden alkalommal, hogy

8 J. PROCHASKA – J. NORCROSS – C. DICLEMENTE (szerk.): *Valódi újrakezdés*, Ursus Libris, Budapest, 2009, pp. 222–224.

vajon visszaesett-e vagy sem. Tudom, hogy nehéz helyzetben van, mert a hajléktalanszállón sok lakó rendszeresen anyagozik. Emberi számítás szerint csak idő kérdése, hogy mikor esik vissza. Újból tudatosítom, hogy elsősorban nem addiktológiai konzultációt folytatok, hanem lelkigondozói beszélgetést. Ebben a minőségben pedig mellette maradhatok, bármi történik is.)

Sándor 1.: Köszönöm, jól vagyok, bár most egy kicsit feszült lettem. A szállón nem adnak tovább ebédet. Azt mondják, nekem van nyugdíjam, fizessem be az ebédet. Kértem, hogy még egy darabig adják, amíg rendbe jövök, de nem adják. Azt is kértem, hogy fél áron adjanak fél adagot, de azt sem akarják adni. Ez rosszulesik.

Lelkigondozó 2.: (Beindul az elfogultságom Sándor mellett, úgy érzem, most több segítséget érdemelne. Átfut rajtam a gondolat, hogy igaza lehet, minél előbb szabadulni szeretnének tőle. Aztán próbálom a pozitív oldalát nézni. Lehet, hogy a szálló szociális munkásának is van egy felépülési terve. Önállóságra akarja vezetni Sándort. Ezzel egyet tudok érteni, bár szerintem egy kicsit korán van. Igaz, hogy Sándornak van 46 600 forint nyugdíja, s ezzel nem a legrászorultabbak közé tartozik.) Rosszulesik magának, hogy ezután magának kell gondoskodnia az ebédről.

Sándor 2.: Eddig erre nem is gondoltam. Természetes volt, hogy kapok ebédet. Persze jogos, hogy fizessek, de most nagyon sok kiadásom van, a pénzem meg még nem jött meg a börtöntől. Valahol elakadt, senki sem tud róla semmit. Tudom, hogy eddig nagyon önálló voltam, mindent mástól vártam. Azt is megértem, hogy nem csinálják meg helyettem, amit nekem kell megcsinálni. A családsegítőben is nekem kellett kitölteni a személyi igazolványhoz a papírokat, de megcsináltam. Szeretném, hogy legyen személyim, mert amíg nincs, addig nem tudok elmenni dolgozni sem. Ingyen is megcsinálták volna, de akkor hónapokba telne. Inkább megvettem a kétezer-ötszáz forintos illetékbélyeget.

Lelkigondozó 3.: Ez nem volt könnyű magának.

Sándor 3.: (Nevet.) Feri bácsi! Hát nem volt az! Életemben nem csináltam ilyet! Eddig, ha valamit ki kellett fizetnem, úgy éreztem, mintha a fogam húznák. Ilyenre én soha nem költöttem a saját pénzemből.

Lelkigondozó 4.: De most fontos volt magának.

Sándor 4.: Nem akarom húzni az időt, munkát szeretnék vállalni. Tudom, hogy ha nem dolgozok, akkor vissza fogok esni. Igaz, hogy eddig csak alkalmi munkát végeztem, rendes munkahelyem soha nem volt.

Lelkigondozó 5.: Fél, hogy ha nem dolgozik, akkor visszaesik. Szakma nélkül meg nem könnyű munkahelyet találni.

Sándor 5.: A m.-i munkatársak megígérték, hogy segítenek. De szerintem nem fognak segíteni. Tegnap majdnem gáz volt! Bejött egy tök alkesz fickó, teljesen részegen, és belém kötött, hogy „utálom a kislányokat, mi van, te is az vagy, te kislány...”, és így mondta, nem állt be a szája. A biztonsági őr meg a szocmunkás ott álltak két lépésre, és nem csináltak semmit. Szerintem azt várták, lesték, hogy megütöm-e.

Lelkigondozó 6.: Rosszulesett magának, hogy nem léptek közbe, hogy nem segítettek lerendezni a helyzetet.

Sándor 6.: Meg is mondtam nekik, hogy milyen... (nagyon durva, trágár jelzős szerkezetet használt), miért nem csinálnak már valamit. De aztán uralkodtam magamon, otthagytam őket, és kimentem cigizni.

Lelkigondozó 7.: Először elvesztette a fejét, és nagyon csúnyán beszólt nekik, utána uralkodott magán. Mire gondolt cigizés közben?

Sándor 7.: Beszóltam, de örüljenek, hogy ennyivel megúszták a köcsögök! Hogy mit gondoltam aztán? Dühös voltam magamra, hogy megfutamodtam. Az jutott eszembe, hogy régebben már rég bemosztam volna neki. Így meg alulmaradtam. De azért tudtam, hogy nem üthetem meg, mert erre várnak. Arra várnak, hogy kitilthassanak. Hát abból nem esznek!

Lelkigondozó 8.: Akkor most gyáva volt vagy erős?

Sándor 8.: Gyáva is, meg erős is... Hát ez valahogy nem fér össze... Hülyeséget beszélek?

Lelkigondozó 9.: Szerintem összefér. *(Várok, elismerően, biztatóan nézek rá.)*

Sándor 9.: Lehet, hogy két ember van bennem? Szégyellem is magam, meg...

Lelkigondozó 10.: *(Bólogatok, várok, a szememmel biztatom.)*

Sándor 10.: ...jól is csináltam.

Lelkigondozó 11.: Most valamit jól csinált, és büszke is magára. Jól értem?

Sándor 11.: Hát igen. Jól csináltam, nem?! Bent akarok maradni a szállón. Jól csináltam, ezt kellett csinálni! Ez nem valami szkizofrénia?

Lelkigondozó 12.: Nem szkizofrénia. Csak változik. Még működnek a régi megoldási módok. Ütni szeretne, de tudja, hogy nem lehet. Most tanulja az új megoldási módokat, de az még nehezen megy. Mit gondol, mit csinált jól?

Sándor 12.: Azt, hogy nem ütöttem meg, vagyis hogy időben kimentem cigizni. Erről sokat beszélünk már, hogy ha felmegy a pumpa, akkor menjek el járni egyet, vagy valamit csináljak. Ez most bejött. Gondolja, hogy jó úton vagyok?

Lelkigondozó 13.: Biztos vagyok benne. Azt látom, hogy kis dolgokban halad, már meg tud tenni olyat is, amit korábban nem. Még csúnyán beszólt, de már nem ütött. Ez teljesen új magának – meg nekem is. *(Elnevetem magam, a kettős tükrön ő is nevet.)*

Sándor 13.: Jó lenne megtanulni ezeket az új dolgokat!

Lelkigondozó 14.: Ha van kedve, akkor most beszélhetünk tovább erről.

Sándor 14.: Szeretném, tanítson nekem valamit, Feri bácsi!

(Tudom, hogy itt átmegyünk készségfejlesztésbe, de vállalom, mert annyira motiválnak látom. Ezután arról beszélünk, hogyan lehetett volna a biztonsági őrnek meg a szociális munkásnak pozitív kérés formájában jelezni, hogy segítséget kér a részeg sértegetővel szemben. Helyzetgyakorlatokban próbálgatjuk a pozitív kérést. Sándor megérti, hogy a trágár beszólással éppen azokat sértette meg, akiktől segítséget várt.)

Feri bácsi, ez jó volt! Csak hát az életben nem így megy. Akkor elborul az agyam. De legalább fejben már tudom.

Lelkigondozó 15.: Én is élveztem a gyakorlatot. Maga nagyon tanulékony. Fejben már tudja, és ez fontos. Lejárt az időnk, legközelebb folytatjuk.

Sándor 15.: Találkoztam a „Törpével”, nagyon le van pukkanva, szinte halott. Tudta? („Törpe” Sándor korábbi szerhasználó ismerőse, aki évekig tiszta volt, most azonban tényleg nagyon rossz állapotban van.)

Lelkigondozó 16.: Látom, fél. Tartson ki holnaputánig, és itt folytatjuk.

Sándor 16.: Nagyon félek.

Lelkigondozó 17.: Egy kicsit én is, de bízom abban, hogy addig nem lesz baj.

Értékelés és előretekingtés: Nagyon szurkolok Sándornak. Bár próbálom magam függetleníteni a teljesítménykényszertől, valamennyire személyes ügyem a felépülésének a kísérése. Könnyen válok elfogulttá mellette a társintézmények szakembereivel szemben. Erre vigyáznom kell. Az L2 pontban ez sikerült. Úgy érzem, ezzel jól tovább tudtam vinni a beszélgetést.

Az elején meg tudtam tartani a lelkigondozói „szabadságot”, azaz nem vezetni akarom a beszélgetést, hanem a klienst szeretném kísélni. A második részben tudatosan tértem át a készségfejlesztésre. Kezdetben kétségem volt afelől, hogy a tematikus készségfejlesztés belefér-e a lelkigondozói beszélgetésbe. Esetfeldolgozó szemináriumon megerősítést kaptam abban, hogy integráns része a lelkigondozásnak, mivel a kliens szükségleteként fogalmazódott meg, és a kérés teljesítését a kliens gondoskodásként, elfogadásként élte meg. Ugyanakkor sikerélményt jelentett számára, ami a visszaesés-megelőzésben ritka és fontos érték. A beszélgetés után azon kaptam magam, hogy – szakmai pesszimizmusom vagy realizmusom ellenére – nagy bizalom van bennem.

A készségfejlesztési rész elvitte az időt, és így már csak a beszélgetés végén tudta behozni a visszaeséstől való félelmét. A következő alkalommal erre mindenképpen reagálnom kell. Nagyon őszintének éreztem az utolsó megjegyzésemet: igen, kicsit én is félek a visszaeséstől. Ezt már nem teljesítménykényszerként élem meg, hanem azt hiszem, annak a jele, hogy vele tudok tartani az aggodásaiban. Szívem mélyén azt kívánom Sándornak, hogy tudjon remélni a „remény ellenére” (vö. Róm 4,18), tudjon olyan türelmes lenni saját magával, amilyen türelmes Isten vele.

5. Egy megghiúsult beszélgetés, avagy az azonnali direkt beavatkozás esete

Egy alkalommal váratlanul, szokatlanul csendesesen, szinte letörten betoppant hozzám, és elkeseredetten közölte, hogy „*hepás vagyok*”. Csak néhány percem volt rá – ami miatt nagyon rosszul is éreztem magam –, ezért röviden szoltam néhány szót arról, hogy megértem, hogy ez most nagyon feldúlja, de jöjjön vissza másnap, és akkor alaposan átgondoljuk, hogy ez mit jelent az ő életében, hogyan lehet és kell a hepatitisfertőzöttséggel együtt élni. Azt gondoltam, hogy most kapott meg egy szűrővizsgálati eredményt, és most szembesült azzal, hogy valamikor hepatitis B vagy C fertőzést kapott. (Életmódját ismerve ez nem lepett meg, inkább az ment csodaszámba, hogy eddig nem fertőződött meg.) Egészen jól reagált (utólag átgondoltam, hogy feltűnően jól, ami rossz közérzetéből fakadhatott), csendesesen, lemondóan, szinte letargikus hangulatban elfogadta az új időpontot, majd búcsúzáskor szinte motyogva megemlítette, hogy „*aztán még itt van ez a beutaló is*”. A „beutaló” szóra megszólalt bennem egy vészcsengő, és hirtelen rájöttem, hogy mi zavart annyira megérkezésétől kezdve: arcbőre, szeme mintha sárgább lenne a szokásosnál, bár kreol bőrén ezt nem könnyű észrevenni. Ekkor értettem meg, hogy akut fertőzése van. Kiderült, hogy előző este bement a kórházba, ahol mondták neki, hogy mentővel átszállítják a k.-i kórház fertőző osztályára. Az orvos megkérdezte tőle, hogy kér-e mentővel való szállítást, vagy megoldja maga. Sándor úgy mesélte el, hogy nem is igazából értette a kérdést, arra gondolt, hogy majd megbeszéli velem, ezért azt mondta, hogy majd ő megoldja valahogy. Ezek után keresett fel engem másnap. Akkor a városban már hetek óta hepatitisjárványt hirdetett az ÁNTSZ. Kihívtam a mentőszolgálatot. A mentősök azonban, amikor látták, hogy kiről van szó, nem akarták elvinni. A járványra való hivatkozással

ragaszkodtam hozzá, hogy elvigyék. Erre méltatlankodva, de mégis elvitték. Sándor később rákérdezett, hogy miért léptem át a kereteket, és miért avatkoztam be mégis az érdekében a mentősofőknél. Elmondtam, hogy kritikus helyzetben, amikor emberi élet vagy egészség forog kockán, akkor meg lehet és meg is kell olykor szegni az ilyen szabályokat. Saját magam és munkatársaim számára két nagy tanulással szolgált ez a közjáték: egyrészt szembesültünk azzal, hogy egy harmincöt éves felnőtt férfinak mennyire hiányoznak az életvezetéshez szükséges készségei, ahogyan egyik munkatársam fogalmazta, „szinte életképtelen”. Ez az eset munkatársaimban is növelte az empátiát Sándorral, illetve egyáltalán a klienseinkkel szemben. Ott kell melléjük állnunk, ahol ők állnak, akkor is, ha hiányzó készségeik a középosztály világában elképzelhetetlenek és elképesztőek. Másrészt a szemünk előtt játszódott le, hogy egy szélsőségesen marginalizálódott ember mennyire ki tud esni az ellátórendszer hálójából, ugyancsak egyik kollégám megfogalmazása szerint „most magunk is tapasztaltuk, hogy tényleg ott halhatna meg a járdán, senkit nem érdekelné”.

6. Újra mélyponton (jegyzőkönyv)

Sándor hálásan élte meg, hogy „ez egyszer még megúsza”, csak heveny lefolyású hepatitis A fertőzése volt, amiből rövid idő alatt kigyógyult. Betegsége jó alkalmat jelentett arra, hogy a szerhasználó életmód kockázatairól beszéljünk. November közepétől azonban kezdett egyre rosszabb állapotba kerülni. Hozzám is mind gyakrabban jött be időpont-egyeztetés nélkül, a társintézmények is jelezték, hogy egyre agresszívebb a fellépése. Napról napra több volt anyagossal „futott össze”, egyre magasabb kockázatú helyzetekbe keveredett. Gyakrabban használt szert, kezdetben csak megcsúszásszerűen, később napokon át. Ilyenkor nem keresett fel, de egyre több jelzést kaptam agresszív fellépéseiről. Több intézményből kitiltották, feljelentésre is sor került ellene.

November végén a hajléktalanszállón egyik lakótársa összeszólalkozott, dulakodott vele, ő pedig megfenyegette a szolgálatban lévő szociális munkást a szokásos „*neked meg elvágom a torkod*” szavakkal. (Sándor e szavak elhangzását később előttem tagadta.) A gondozók rendőrt hívtak. A rendőr Sándort nem vitte el kihallgatásra, ellenben a másik összeszólalkozó felet igen. Ennek ellenére Sándort hat hónapra kitiltották a hajléktalanszállóról, amelynek a munkatársa tájékoztattott arról, mi történt, ezért lélekben felkészülten vártam Sándor jelentkezését.

Lelkigondozó 1.: (Már a bejáratú ajtó előtt, az udvaron kiabál, ruhája rendezetlen, rendkívül feldúlt, beront a szobámba, folytatja a kiabálást. Időt akarok nyerni, ki szeretném zökkenteni állapotából. Elé állok, felemelem a kezem.) Állj, állj, állj! Látom, baj van, de azért a teát csak megfőzhetem! Annyi jár magának is, meg nekem is. (Elhallgat, várja, hogy behozzam a teát. Mosolygok, amennyire tudok, de közben színpadiasan nagyot sóhajtok, leülök.) Foglaljon helyet, látom, baj van, de azért igyon, mert attól már nem lesz nagyobb baj.

Sándor 1.: Igen. Kitiltottak a szállóról! Hat hónapra! (kiabál). Pedig nem én kezdtem. Megmondtam, hogy ez lesz! Ezt akarták, erre vártak, ki akartak csinálni! (Szitkozódik, káromkodik.)

Lelkigondozó 2.: A betyár mindenit! Megértem, hogy nagyon ki van borulva. Ez kemény! (Én is érzek haragot a hajléktalanszálló eljárásával szemben. Sándort korábban is hosszú

büntetésekkel próbálták fegyelmezni, pedig az esetkonferenciákon nyilvánvalóvá vált, hogy ez az ő esetében nem célravezető, hiszen ismerjük a Clekley-féle triászt: az antiszociális személyiség „nem szeret, nem szorong, nem tanul a tapasztalataiból”.⁹ Az én stratégiám ezért az volt, hogy ha szükség volt rá, akkor Sándortól csak rövid időre, néhány napra vontam meg a szolgáltatást. Ez eredményesebbnek tűnt, mint a számára beláthatatlanul hosszú büntetés. Nagyon figyelek azonban arra, hogy ne keressen és találjon bennem szövetségest a hajléktalanellátó szolgálattal szemben.)

Sándor 2.: Tudtam, hogy erre játszanak! Ezt csinálják már hónapok óta. Lesték, hogy mikor szakad el a cérna! Hát most elszakadt! Boldog lehet a M. néni! (Gyalázza a szolgálat vezetőjét.)

Lelkigondozó 3.: Most nagyon haragszik M. nénire, és nagyon csúnyán beszél róla. Ezt nekem nem jó hallgatni. Inkább mondja el, hogy mi történt. (Hagyom, hogy hosszan, részletesen elmesélje a történetet. Közben egyre nyugodtabb lesz, a végén már tárgyilagosan, csendesen beszél.)

Sándor 3.: Belém kötött megint az az alkesz fickó. Nagyon ki vagyok már borulva. Hónapok óta az éjjeli menedékhelyen kapok helyet. Be kellett mennem a többiek közé, mert ott, ahol voltam, ott nincs fűtés. M. néni megígérte, hogy ha lesz hely, felvesznek az átmeneti szállóra, szobára. Már többet felvettek, aki utánam jött, engem meg nem. A krízisszállóra most mindenkit beengednek. Be vannak rúgva, egész éjjel isznak, dohányoznak, ordítanak. Persze, hogy kiakadtam. Előtte sokat cuccoztam, emiatt is teljesen ki voltam borulva.

Lelkigondozó 4.: Túl sok volt ez magának. Nagyon nehéz ilyen körülmények között, ennyi emberhez alkalmazkodni. Különösen magának nehéz ez. Az anyag meg pláne agresszívvé teszi.

Sándor 4.: Sokáig alkalmazkodtam. Hányszor kitértem már előlük?! Maga is látta, nem?

Lelkigondozó 5.: (Tényleg így láttam, de nem jeleztem vissza.) Hosszú időn át kitartott. Emiatt meg is lehet elégedve magával. Én is elégedett voltam magával.

Sándor 5.: Igen. Büszke is voltam magamra. Október eleje óta nem drogozok. Na, jó, néha. De tizennégy éves korom óta nem voltam ennyi ideig tiszta. Próbáltam a szállón is jól viselkedni. És most mégis. A ... állatok! (Újra trágár módon szidni kezdi a hajléktalanellátókat.)

Lelkigondozó 6.: Úgy érzi, igazságtalanok magával. Ez nagyon felbosszantja.

Sándor 6.: Nagyon. Bár sejtettem, hogy erre játszanak, hogy ez lesz. Maga is látta, nem? Ne mondja, hogy maga nem látta!

Lelkigondozó 7.: (Nem engedem, hogy maga mellé állítson.) Én nem tudom megmondani, hogy a m.-i kollégák mit miért csináltak. Én azt láttam, hogy magának nehéz volt a bizalmatlansággal szemben bizonyítani. És tudom, hogy ez tényleg nagyon nehéz.

Sándor 7.: Most mondja meg! A másik pasit vitte el a rendőrség. Ha én voltam az agresszív állat, akkor miért nem engem vittek el? Ez is mellettem szól, nem? Erre engem tiltottak ki. Most itt vagyok a tél közepén, ötvenvalahány kilósan, utcai hajléktalannak. (Kezdi újra felemelni a hangját, színpadiasan befogom a fülem, úgy teszek, mintha hasogatná a fülemet a kiabálás. Erre elcsendesedik, hosszasan néz maga elé.) Mi lesz most velem?

9 BUDAVÁRI Á.: Személyiségzavarok, i. m. p. 481.

Lelkigondozó 8.: Most már kezd gondolkodni, aggódik amiatt, hogyan tovább.

Sándor 8.: Ezek azt akarják, hogy menjek el Pestre. Nem megyek. Ott drogoznék, börtönbe kerülnek. Ott senkit nem ismerek. Itt van a lányom, néhány ismerősöm, maga...

Lelkigondozó 9.: Fontos magának, hogy itt maradjon K.-en.

Sándor 9.: Igen, itt maradok.

(Ezután arról beszélünk, hogyan tudja átvészelni a következő napokat. Egy elhagyott házban alszik, a másik népkonyhán igényel étkezést, a családsegítőben kér telefonálási, ügyintézési lehetőséget. Hozzám jön beszélgetni – azaz lényegében tartja magát a korábbi keretekhez.)

(Néhány nappal később. Borostás, sovány, koszos, gyűrött.)

Lelkigondozó 10.: Hajaj, Sándor! Rossz magára nézni!

Sándor 10.: (Mosolyogva.) Maga legalább nem játssza meg magát! Hát ez van! Három napja a földön alszok egy elhagyott házban. Ablak nincs, fűtés nincs. Három napja nem fürödtem. Szerencsére a W. Házban kapok enni.

Lelkigondozó 11.: De úgy látom, amúgy jól van.

Sándor 11.: Jól, Feri bácsi. Azért se szürok. („Beszól” a hajléktalanszállón dolgozóknak.) Abból nem esznek!

Lelkigondozó 12.: Erősnek érzi magát.

Sándor 12.: Most muszáj, azért se döglök meg. Valamit kitalálok! De így nem maradhat, már fáj a hátam, meg fogok fagyni, vagy legalábbis megbetegszek. Valamit csinálni kell!

Lelkigondozó 13.: Érez magában erőt, hogy változtasson valamit.

Sándor 13.: Igen, érzek, csak tudnám, mit kéne tenni. Tudja, mi történt? Azt a rohadékot elengedte a rendőrség, és már bent van a szállón. Azt nem tiltották ki! (Újra szidni kezdi a szeretetszolgálatot. Felemelt kezemmel jelzem, hogy „Állj, állj, állj!”. Elhallgat.)

Lelkigondozó 14.: A szitkozódásból nem lesz semmi. Az előbb már azon gondolkodott, hogy csinálni kell valamit. Az tetszett nekem. Mintha erőt láttam volna magában.

Sándor 14.: (Nevet.) Az van. (Mutatja a bicepszt.) A vége úgyis az lesz, hogy elvágom a torkát... Vagy kiszúrom az autóját. Tudom, hol áll...

Lelkigondozó 15.: Aha! A Nagy Tésándor bosszút áll, mint egy elszabadult Rambo, aztán meg marad az utcán, míg meg nem fagy! Bravó! (Látványosan humorizálok.)

Sándor 15.: Na jó, hagyjuk! Nem követtem el olyan súlyos dolgot. A rendőrök se vittek el. Vissza kéne kerülni a szállóra. Nem zárhatnak ki télen. Valahogy vissza kell kerülnöm. De visszavesznek-e?

Lelkigondozó 16.: Nem érzi, hogy nagyon súlyos hibát követett el. Úgy érzi, hogy lehet ott még keresnivalója.

Sándor 16.: Igazágtalanok voltak. Beijedtek tőlem megint. Persze, jogos. Mit szólnának, ha visszamennék? Bár utána visszamentem, erre egy kis ... (nem „hölgyet” mondott) elkezdett kiabálni, hogy „takarodjon, maga ki van tiltva, rendőrt hívok...”

Lelkigondozó 17.: A gondozónőnek ez most biztos ki van adva. Ő nem mondhat mást. Szóval, nem tudja, hogy mi van a vezető asszony fejében.

Sándor 18.: Tényleg nem. Lehet, hogy nem is tudja, hogy még itt vagyok K.-en. Beszélek vele. Megkérem, hogy vegyen vissza.

Lelkigondozó 19.: No, ez egy felnőttes megoldás. (Ezután arról beszélgetünk még, hogy egy kérvényt célszerű nemcsak szóban, hanem írásban is benyújtani. A kérvény megírásához a családsegítőben kérhet segítséget – erre is maga jött rá.)

Értékelés és előretekintés: Tulajdonképpen hetek óta készülök rá, hogy Sándor ezzel a hírrel fog beállítani. Nemcsak tőle tudtam, hanem szakmai megbeszéléseken is elhangzott, hogy egyre nehezebben tűri az összecsúszást, egyre többször használ szert, ami még várhatóan fokozni fogja agresszióját. Megértettem a hajléktalanszállón dolgozó kollégákat is, hogy a többi lakó iránt érzett felelősség miatt előbb-utóbb sor kell kerüljön Sándor távoltartására. Ugyanakkor nagyon együtt tudtam érezni Sándorral. Élénken él bennem az a tapasztalat, amikor magam is átéltem, hogy egy bizalmatlansággal telített légkörben szinte lehetetlen bizonyítani. Másrészt azt is képviselnem kellett, hogy Sándor a tél közepén nem maradhat az utcán. A beszélgetés során (meg későbbi kapcsolatunkban is) nagyon figyeltem arra, hogy mellette való érzelmi elfogultságom, hangoltságom ne szűrődjön be a beszélgetésbe. Sándornak nem arra van szüksége, hogy szövetségest találjon az „ellenségével” szemben, hanem hogy eljusson a saját erőforrásaihoz, megoldásaihoz.

Nagyon reménytelennek találtam a helyzetét, én sem láttam kiutat, de él bennem egy bizalom, hogy Isten jobban szereti Sándort, mint én, és ha én ilyen jóakaratot érzek iránta, akkor Isten sokkal nagyobb jóakarata fogja kísérni. Feladatom csak annyi, hogy lelki-gondozóként próbáljak valamit jelenvalóvá, megtapasztalhatóvá tenni ebből az isteni jóakaratból.

ÖSSZEFOGLALÁS

Miután elcsitulak az érzelmi viharok, és valamelyest konszolidálódott a helyzete, talált egy megfizethető albérteti szobát. Áttekintettük, hogy mi történt szabadulásától a szállóról való kitiltásáig, mit sikerült elérni és mit nem. Sándor így foglalta össze helyzetét: *„Tulajdonképpen az folytatódik, ami a börtön előtt volt. Vannak jobb hónapjaim, meg vannak rosszabb hónapjaim. Egy darabig sikerül tisztának maradni, aztán nem megy. Egy ideig elkerülöm a balhét, aztán egyszer csak megtörténik megint. Egyszer van barátnőm, aztán balhé lesz vele is, és volt, nincs. Nem tudok kibújni a bőrömből, én ilyen vagyok. Az anyagozáson tudnék változtatni talán, de most ez sem sikerült teljesen. Most sem dolgozom, ahogy soha nem dolgoztam.”* Ennél jobb összefoglalást magam sem adhattam volna. Ezután átfogalmaztuk az együttműködésünk kereteit, mondhatni új szerződést kötöttünk. Sándor abban kért támogatást, hogy segítsek neki gondolkodni, tervezni, pénzt beosztani, hogy ki tudja húzni a telet. Ettől kezdve közös munkánk ennek jegyében telt. Támogattam abban, hogy asszeríven előadott kérvényeivel jusson hozzá legalább az orvosi ellátáshoz, utcai ellátáshoz, népkonyhai étkeztetéshez, és valahogyan fedél legyen a feje felett. Most már, május közepén, elmondható, hogy kihúzta a telet. Rá jellemző módon már két partnerkapcsolaton is túl van, rövid időszakokra a partnereinél lakott. Beiratkozott egy uniós forrásból támogatott munkaerő-piaci programba, amiért képzési támogatásban is részesül. Kezdetben nagyon lelkesedett, újabban egyre több konfliktusa keletkezik ott is. *(„Ott is sok a köcsög, beszélnek, nem hagynak békén.”)* A hajléktalanszállóról való kitiltása után szerhasználata azonban fokozódott. Újra intenzív használhatóvá vált. Néhány napos gyakori,

szinte kényszeres injektlás után azonban egyik napról a másikra képes leállni. Szerhasználó napjain nem jön, pár nap múlva, amikor – úgymond – „szeretne leállni”, megjelenik. Ettől kezdve lelkigondozói kísérem újra szorosan kapcsolódik az addiktológiai konzultációhoz: egyszerre próbálok mellette állni, ugyanakkor változásra motiválni, abban a tempóban, ahogyan ő tud és akar haladni.

Nem tudom, helytállók-e Sándor diagnózisai. Mindenesetre a leíró jellegű BNO-kritériumok, valamint a DSM-klasszifikáció a maga kategoriális modelljével (kiegészítve a Kernberg-féle modell tapasztalataival) sokat segítettek Sándor megértésében, lehetőségeinek, korlátainak a felmérésében, viselkedésének prognosztizálásában. Ez a megértés növelte empátiás készségemet, aminek a Sándorra gyakorolt pozitív hatását sokszor megéltem. Bizonyos diagnosztikus kritériumok kétségtelenül megvalósulni látszottak Sándor működésében, személyiségének megnyilvánulásaiban (impulzív cselekedetek, affektív instabilitás, intenzív dühkitörések, célok, a belső preferenciák zavara vagy zavarossága, krónikus üresség érzése, irritabilitás, nem tanul a tapasztalataiból, különösen a büntetésből, állandó, makacs felelőtlenség, mely a megbízható, folyamatos munkavégzésre és az anyagi kötelezettségek tiszteletben tartására való képtelenségben nyilvánul meg). Nem tapasztaltam azonban Sándor viselkedésében és személyiségében azokat a személyiségjegyeket, amelyeket Pritchard a „moral insanity” („erkölcsi elmebetegség”) elnevezéssel illet,¹⁰ sőt nemegyszer tanúja lehettem annak, hogyan ébred és él benne apai felelősség a lánya iránt.

Ha lenne korrekt diagnózisa, az sem jelentene automatikusan jelentős javulást az életében, hiszen a gyógyszeres terápiák ugyan esetleg segíthetnének valamelyest a tüneti szindrómák enyhítésében, de igen mérsékelt hatnak magukra a személyiségproblémákra, szocioterápiára pedig eddig alkalmatlannak bizonyult. Elméletben pszichoterápiás módszerekkel javítható lenne az állapota. Bevezetésként, illetve a jó kapcsolat kialakításában már a rogersi terápiás módszerek is szóba jöhetnek, bizonyos analitikus és kognitív terápiás módszerekről (Kernberg, Kohut, Jeffrey Young, Marsha Linehan), valamint módosult tudatállapottal dolgozó terápiás formákról, pszichodramatikus és nonverbális módszerek alkalmazásáról is rendelkezésre állnak már jó tapasztalatok.¹¹ Valljuk be azonban, hogy Sándornak hosszú távú pszichoterápiás kezelés igénybevételére nincs reális esélye.

Nyilvánvalóvá vált számomra az is, hogy jó lenne Sándort delegálni, hiszen problémáinak jelentős része meghaladja a lelkigondozói kompetenciát (diagnózis felállítása, esetleges gyógyszeres terápia beállítása, absztinenciabeállítás, rehabilitációban, reszocializációban való hosszan tartó részvétel, készségfejlesztés, pszichoterápia stb.). Eddigi élettörténete ennek realitását is kétségessé teszi, ahogyan már a szakértői határozata is rehabilitációra szorulóknak, ám rehabilitációban való részvételre alkalmatlannak minősítette. A közösségi erőforrások igénybevételével is óvatosan kell bánnom, hiszen abban is van felelősségem, hogy hová irányítom, mert nem minden közösség képes Sándor viselkedésének a tolerálására.

Milyen életesélyei vannak Sándornak? A követéses vizsgálatok a személyiségzavarok hosszú távú fennállását, ugyanakkor egyes személyiségzavarok esetében az életkorral járó bizonyos spontán enyhülését is igazolták már. A javulás prognózisa különösen érvényes

az antiszociális személyiségzavarra. Az életkor előrehaladtával csökken az antiszociális személyiségzavar prevalenciája, talán tudatára ébrednek szociális és interperszonális elfogadhatatlanságuknak.¹² (Nem látható ugyanakkor, hogy ebben a javulásban a tényleges állapotjavulások játszanak-e elsődleges szerepet, vagy inkább a fiatalabb korosztályban detektálható nagyobb esetszám, illetve a korai halandóság.)

Közel húszéves szenvedélybeteg-segítő gyakorlatom alatt tanúja voltam már Sándorhoz nagyon hasonló pszichés státuszú és drogkarriert befutott személy jelentős állapotjavulásának. Igaz, ez a pozitív változás akkor következett be, amikor a kliens több évtizedes próbálkozás és sokszori nekirugaszkodás után végre részt vett egy hosszú terápiában. Esetében igazolódott, hogy antiszociális személyiségzavarban szenvedők esetében „terápiás közösségi keretek között” végzett, hierarchikus szerkezetű, többszintű rehabilitációs programok képesek eredményeket felmutatni.¹³ Ez a lehetőség Sándor életében is nyitva áll még.

Mindezeket figyelembe véve úgy ítélem meg, hogy vállalnom kell Sándor további lelki-gondozását. Amíg ő kéri, folytatom a szerhasználattal kapcsolatos addiktológiai támogató segítését is. Az addiktológiai segítő módszereket kiegészítheti, hatékonyabbá teheti a specifikus lelki-gondozói eszköztár alkalmazása. Jóllehet az eddigi folyamatban alig bukkant fel Sándor kísérésében a spirituális dimenzió, remélem, hogy a kritikus helyzetek és akut problémák háttérbe szorulásával ezek is előkerülnek majd. Már az eddigi folyamatban is érintőlegesen felszínre kerültek Sándornak a lányával szemben érzett apai felelőssége és érzései, az édesanyjával való rendezetlen kapcsolata: „Hogy lehet, hogy én apja lehetek egy ilyen csodálatos kislánynak, mivel érdemeltem én ezt meg?” „Nem szeretném, hogy Panni is úgy nézzen rám az utcán, ahogy én az apámra.” „Jó lenne az anyámat megölelni egyszer, amíg nem késő.”

Abban is megerősödtem, hogy Sándor komplex segítését továbbra is szupervízió igénybevétele mellett folytatom, hogy ellent tudjak állni manipulatív viselkedésének, és meg tudjak küzdeni az általa provokált negatív viszontérségeimmel, indulataimmal, frusztrációmmal. Nyitottnak kell lennem, hogy észrevegyem, ha megnyílik a lehetőség egy-egy részproblémájának a delegálásra.

A legtöbb, amit Sándornak adhatok, hogy „mellé állok”, „vele tartok”, akkor is, „ha esteledik”, akkor is „ha lángol a szíve” (vö. Lk 24,13–35); a legtöbb, amit nyújthatok neki, az, hogy bárhogyan is alakul az élete (mind személyiségállapota, mind a drogkarrierje), legyen „egy embere”, aki – amikor eljön az ideje – elkíséri Isten gyógyító jelenlétéhez (vö. Jn 5,7).

A szerző római katolikus állandó diakónus, teológus, nyelvtanár, szociális munkás, lelki-gondozó, intézményvezető (Rév Szenvedélybeteg-segítő Szolgálat)

Ferenc Molnár: In der Gefangenschaft der Drogenabhängigkeit und in der Falle der Persönlichkeitsstörung – Ein Versuch zur begleitenden Seelsorge eines nicht rehabilitationfähigen drogensüchtigen Klienten. *Der Autor hat sich in einer Drogenberatungsstelle (Rév Szenvedélybeteg-segítő Szolgálat) gewagt, einen Klienten mit Doppeldiagnose, wer*

12 Uo. p. 114. ■ 13 Uo. p. 222.

seit Jahrzehnten in der Falle der Sucht und der psychiatrischen Krankheit ringt, im Rahmen und mit Spiritualität begleitender Seelsorge zu betreuen. Die Drogensucht des Klienten verhindert die Behandlung seiner psychiatrischen Krankheit, und seine nicht behandelte psychiatrische Krankheit konserviert das Drogenabhängigkeit. Als Folge der Doppeldiagnose kann er weder im Gesundheitswesen noch in den Institutionen für Drogensüchtigen wirksame Hilfe finden. Die Institutionen der öffentlichen Gesundheitspflege hat ihn ausgegrenzt, und er hat schon fast in allen Institutionen für Drogenrehabilitation im Lande sich zu erholen versucht. Dies alles bis heute ohne Erfolg. Auf dem Arbeitsmarkt hat er keine Chance, weil er auf eine Rehabilitation angewiesen wäre, wegen seiner psychiatrischen Krankheit kann er aber nicht rehabilitiert werden. Die Fragestellung der begleitenden Seelsorge ist, ob der Berater mit seinen Kompetenzen und Methoden in solch' einer – menschlich gesehen – Hoffnungslosen Situation zur Besserung der Lebensqualität des Klienten beitragen kann; ob in dem „spirituellen Raum“ eine helfende Intervention zustande kommen kann, die bisher weder das Gesundheitswesen noch die Soziale Rehabilitationssystem gewährleisten konnte. Der Ort ist eine Großstadt in Ungarn.

Schlüsselwörter: *Persönlichkeitsstörungen, Drogenabhängigkeit, Aggression, Ausschlüssung.*